

Bogusław Podhalański*

ARCHITEKTURA MONUMENTALNA SZCZEGÓLNYM RODZAJEM DETALU W METROPOLII

MONUMENTAL ARCHITECTURE AS A SPECIAL KIND OF DETAIL IN A METROPOLIS

W metropoliach monumentalne pod względem formy architektonicznej i skali obiekty są detalami, których jakość jest jedną z istotnych cech zwiększających szeroko pojętą atrakcyjność lokalizacji dzieła architektonicznego i jego otoczenia. Skala obiektu, a zwłaszcza wysokość decyduje o efekcie spójności przestrzeni metropolitalnych. Obserwuje się wzrost znaczenia ludycznych przestrzeni publicznych, przy równoczesnym ograniczeniu oddziaływania przestrzeni memorialnych. Superwysokie obiekty stają się rodzajem manifestu przestrzennego, znakiem formalnym metropolii. Trudno jest obecnie jednoznacznie określić, w jaki sposób następować będzie ewolucja metropolii w przyszłości, wobec pojawienia się nowych, technologicznie już możliwych, mobilnych ich form.

Słowa kluczowe: architektura monumentalna, przestrzeń publiczna, metropolia

Within metropolises, in terms of architectural form and scale, buildings can be seen as details, the quality of which is one of the defining attributes that increase the attractiveness of a given location. The scale of the structure, its height especially, can be a deciding factor in the cohesiveness of metropolitan spaces. We also observe the increasing importance of luddite public spaces, with the simultaneous decline of memorial spaces. Super-high structures become a sort of a spatial manifesto and a formal symbol of a metropolis. It is difficult to ascertain the direction in which metropolises evolve and how will they evolve in the future in the wake of new technological possibilities in the field of their mobile forms.

Keywords: monumental architecture, public space, metropolis

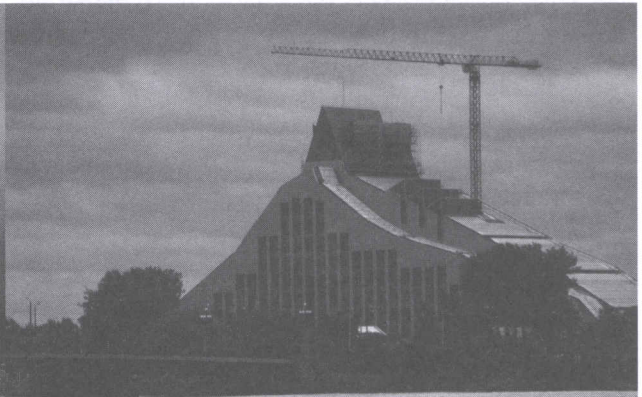
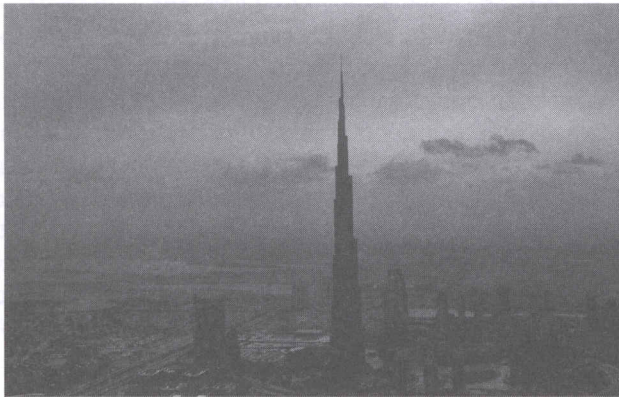
1. Wprowadzenie

Metropolie są z definicji wielkoskalowymi utworami urbanistyczno-architektonicznymi, w których

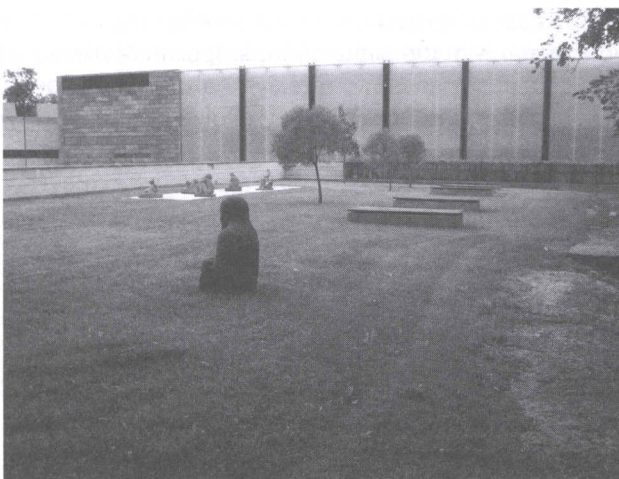
architektura – czyli obiekty budowlane stanowią quasi--naturalne środowisko człowieka, którego niekiedy on w ogóle nie opuszcza. Obiekty te pod

* Podhalański Bogusław, dr inż. arch., Politechnika Krakowska, Wydział Architektury, Instytut Projektowania Miast i Regionów.

1. Burj Dubai. Wieżowiec – detal w skali metropolitalnej / Dubai. Burj Dubai. Tallest skyscraper – detail on the metropolitan scale
2. Ryga. Nowa biblioteka – detal w skali metropolitalnej / Riga. New bibliothek. – detail on the metropolitan scale
3. Tallin. Przestrzeń publiczna przed muzeum KUMU / Tallin. Public space in front of the KUMU Museum
4. Helsinki – Oś kompozycyjna w kierunku pomnika / Helsinki – compositional axis in the direction of the memorial

1 2
3 4

względem form architektonicznych reprezentują całą skalę możliwości formalnych – od absolutnie prymitywnych, po niezwykle wyrafinowane. W większości przypadków, w ogóle nie są one dziełami architektów, powstają budowane przez najbiedniejsze warstwy mieszkańców metropolii z najprostszych dostępnych materiałów, wznoszone przez samozwańczych budowniczych, przyuczonych przypadkowych robotników. Z drugiej strony, w tych samych metropoliach, najwybitniejsze dzieła architektury monumentalnej powstają w wyniku wielkich międzynarodowych konkursów, w których udział biorą za zaproszeniami największe światowe gwiazdy architektoniczne, a zwycięskie koncepcje realizowane są przez potężne firmy budowlane z wyszukanych, drogich materiałów. Niezależnie od tego, w efekcie każdy z tych obiektów stanowi element składowy całości wielkiego utworu, którym jest właśnie metropolia. Jest jej detalem. Jednak to jakość tego detalu świadczy o jakości całej metropolii. Stąd, bardzo interesujące jest spojrzenie na rolę architektury monumentalnej, nawet w postaci pojedynczego obiektu, w kontekście znaczenia, jakie osiągnąć może obiekt ten w wizerunku metropolii, a równocześnie może też stać się dla metropolii symbolem, przez który jest ona identyfikowana. Dla uproszczenia, ponieważ rzecz ma dotyczyć detalu, pomija się tu inne, niemniej istotne elementy składowe metropolii, bez których nie można by takiego miasta zakwalifikować do kategorii miasta metropolitalnego.

2. Architektura monumentalna i jej szczególne cechy w kontekście detalu o wielkiej skali

Monument, aby zaistnieć w masie innych obiektów, musi zostać zauważony. Nie ma tu miejsca na mimikrę, ani jakiegokolwiek rodzaju maskowania czy naśladowania sąsiednich form. Charakterystyczną cechą architektury monumentalnej jest jej forma, zwykle nawiązująca do uznanego powszechnie

kanonu estetycznego, o określonych proporcjach i dużej lub bardzo dużej skali. Niezależnie od struktury zabudowy, najbardziej istotnym składnikiem miasta metropolitalnego jest zabudowa, której wysokość (o ile nie jest regulowana ustaleniami planistycznymi) ma tendencje do ustawicznego wzrostu. Stąd, pierwszym wyróżnikiem charakteryzującym architekturę monumentalną metropolii, jest wysokość obiektów budowlanych, a nie tylko budynków – jest jego relacja z otoczeniem, ponieważ niekiedy to obiekty inżynieryjne stają się symbolami metropolii. Kolejnym czynnikiem decydującym o monumentalnym charakterze jest kubatura obiektu, o ile jest on budynkiem a nie budowlą. Żórawski [1] zauważa, że forma zależy od wielkości części, co więcej – w dalszej części swojej książki przywołując przykład wielkiej osi kompozycyjnej Paryża Louvre – Etoile, jako urbanistycznej formy spoistej, wskazuje na związek pomiędzy mniejszą podatnością form spoistych (tu: monumentalnych) na zmiany, z uwagi na wartości tych form. Współzależność formy architektonicznej i skali jest oczywista, a w formach metropolitalnych szczególnie istotna, zarówno w planie, jak i w przestrzeni. Interesujące jest pytanie o ekstrawagancję formy architektonicznej, jako jednej z istotnych cech swoistego marketingu budynku monumentalnego w kontekście metropolitalnym. Nie ulega wątpliwości, iż nawet w architekturze gotyckiej, operującej w skali ówczesnych metropolii formami dużymi, można wskazać obiekty zaskakujące swoją formą architektoniczną [2] w sposób zbliżony do gry przestrzeni i formą typową dla secesji [3] i art deco [4]. Do budowy przestrzeni metropolitalnej o takiej skali, urbanista – architekt używając obiektów również monumentalnych, tworzących spoistą kompozycję form, osiąga zamierzony efekt, doceniany niekiedy po upływie wielu lat, a synergizujący wieloaspektowe rodzaje oddziaływań na użytkownika tak zaprojektowanej

i zrealizowanej przestrzeni. Spójność formalna przestrzeni metropolitalnych, bardzo trudna do osiągnięcia zwykle z przyczyn ekonomicznych, jest jednym z pożądaných celów estetycznych działań miastotwórczych. Można wskazać szereg przykładów, zarówno pozytywnych [5] jak i negatywnych [6] w obecnych metropoliach, w których w wyniku realizacji założeń zupełnie nam współczesnych, uzyskano zadowalające, ale i całkowicie chybione rezultaty.

3. Przestrzeń ludyczna a przestrzeń memorialna w metropoliach

Architektura monumentalna w metropoliach, nawet rozpatrywana przez pryzmat detalu, wymaga odpowiedniej oprawy. Zwykle stanowi ją otaczająca przestrzeń, która o ile jest komponowaną, zawiera elementy zharmonizowane z monumentem architektonicznym (lub ich większa liczbą), a niekiedy dysharmonijne. Celowa dysharmonia raczej nie jest spotykana, często zachodzi zjawisko przypadkowych, niekorzystnych relacji przestrzennych. Można również mówić o celowej dekompozycji przestrzeni w sytuacjach, w których następuje zmiana charakteru i funkcji konkretnej przestrzeni publicznej. Przestrzenie publiczne w metropoliach pełnią istotną rolę w ich strukturach przestrzennych. Zauważalny jest stopniowy wzrost znaczenia ludycznych funkcji tych przestrzeni, oraz ich dyslokacje w stosunku do centrum metropolii. Przykłady Londynu, Wiednia, Seulu – w których to metropoliach odległości od centrów przestrzeni publicznych o funkcjach ludycznych, rozrywkowych znacznie zmniejszyły się nie tylko dzięki szybkiemu transportowi, lecz również fizycznie, poprzez powstawanie subcentrów – inaczej przekształcanie się metropolii monocentrycznych w policentryczne. Podobne zjawisko zachodzi w stosunku do przestrzeni publicznych towarzyszących obiektom sportowym. Natomiast

daje się zaobserwować redukcja znaczenia przestrzeni memorialnych, zarówno ze względu na zmienne uwarunkowania społeczne i polityczne, jak i przesuniecie się zainteresowań społecznych w stronę przyszłości bardziej niż przeszłości. Zmiany w mentalności społeczeństw i postępująca ich laicyzacja odzwierciedlają się także w traktowaniu i komponowaniu przestrzeni nekropolii, będących zwykle jednymi z większych publicznych przestrzeni memorialnych w metropoliach. Nie bez znaczenia jest tu coraz bardziej akceptowalne społecznie wprost „technologiczne podejście” do spopielenia i przetwarzania [7] ciał, całkowicie zmieniające potrzeby terenowe i formy architektoniczne monumentalnych założeń nekropolii. Historycznie uwarunkowane i zrealizowane w formach metropolitalnych przestrzenie publiczne otaczające łuki triumfalne, panteony czy wielkie pomniki – to raczej niezwykle już rzadko pojawiające się nowe realizacje we współcześnie powstających strukturach metropolitalnych krajów demokratycznych. Nawet, gdy zaprojektowane są i zrealizowane według zamysłu wielkich mistrzów architektury [8], z trudnością można by je zaliczyć do kluczowych elementów struktur metropolitalnych.

4. Superwysokie obiekty – manifest czy monument?

Odrębną kategorię detalu metropolitalnego stanowią superwysokie obiekty [9], które dodatkowo odgrywają rolę współczesnych ikon symbolicznych, przypisywanych poszczególnym metropoliom. Nie są one stałe, niemniej niektóre z nich, jak przykładowo paryska wieża Eiffla na trwałe, wydaje się, zrosły się z tą metropolią, będąc jeszcze przy okazji na rynku pamiątkarskim najbardziej rozpoznawalnym komercyjnie znakiem – symbolem Paryża. Trend do budowy superwysokich obiektów właśnie w metropoliach, na dobre zapanował wśród najprężniej

rozwijających się i najbogatszych z nich. Mimo iż z punktu widzenia funkcjonowania metropolii takie obiekty, o ile pełnią funkcje mieszane, stają się z czasem nie tylko uciążliwe ze względu na ogromne problemy infrastrukturalne, jakie wywołują, lecz także do pewnego stopnia stanowią poważne zagrożenie dla otoczenia, czego przykładem może być historia World Trade Center w Nowym Jorku. Biorąc pod uwagę Burj Dubai, można mówić o ogromnym kontraście w strukturze zabudowy, już nie o detalu lecz o pewnej formie dominacji, pełnej ekspresji formalnej, ale – być może w pewnym sensie – pogardy dla otoczenia pozostającego w proporcjach, do których odniesienie do skali namiotu już wydaje się nieadekwatne. Z drugiej strony, obiekty te stanowią specyficzny detal metropolii, który jest niezwykle atrakcyjny nie tylko dla mieszkańców, lecz zwłaszcza dla turystów, których obecność w takich miejscach ma także wymiar propagandowy, marketingowy i ekonomiczny. Stąd można zaryzykować tezę, iż obiekty superwysokie pełnią wieloraką rolę, między innymi będąc monumentalnym manifestem możliwości ekonomicznych

danej metropolii, wyrażonym ponadto zazwyczaj w nieprzeciętnej formie architektonicznej.

5. Pytania zamiast wniosków

Przyszłości metropolii poświęcono wiele rozważań [10], lecz ona – jak każda przyszłość, nie do końca jest przewidywalna. Czy wobec kolejnych wyzwań, jakie narzuca rozwój technologii materiałowej, a podejmowanych przez zespoły inżynierów (przy malejącym, niestety udziale architektów) możemy oczekiwać kolejnej zmiany skali detalu metropolitalnego? Czy może nastąpi całkowity zwrot w kierunku proekologicznych miast o niskiej, lecz intensywnej zabudowie? Postęp technologiczny pozwala już obecnie rozważyć budowę pływających, mobilnych miast, które wraz z mieszkańcami mogłyby przemieszczać się po morzach i oceanach, a nadążając w tym rejsie za zmianami pór roku pozostawać prawie stale w obrębie ciepłego klimatu. Być może pływające, mobilne metropolie to właśnie najciekawsza, pozytywna przyszłość? Pozytywnej odpowiedzi na pytanie, czy przyszłość nie każe powrócić do namiotu, jego skali i detalu charakterystycznego dla tej formy architektury mobilnej, raczej nie chcielibyśmy oczekiwać.

PRZYPISY

- [1] J. Żórawski, *O budowie formy architektonicznej*, Arkady, Warszawa 1973, s. 39, 113.
- [2] Kaplica z witrażami *Sainte Chapelle*, Cite, Paryż.
- [3] *Sagrada Família*, Barcelona.
- [4] Lizbona, Porto, Ryga, Tallin i inne miasta.
- [5] Berlin, oś parlamentarna, Spreebogen.
- [6] Centrum Warszawy.

- [7] Np. w formę sztucznych kamieni szlachetnych.
- [8] A. Monestiroli, *Tryglif i metopa. Dziewięć wkładów o architekturze*, Politechnika Krakowska, Kraków 2009.
- [9] Celowo obiekty a nie budynki, ponieważ w tej kategorii znajdujemy także budowle, nie będące budynkami.
- [10] Tematyce tej poświęcona jest m.in. cykliczna konferencja IPU WA PK.

BIBLIOGRAFIA

Essen J. i in., *Stadtmachen.eu. Urbanity and the Planning Culture in Europe*, Kramer Verlag, Stuttgart 2008.

Monestiroli A., *Tryglif i metopa. Dziewięć wkładów o architekturze*, Politechnika Krakowska, Kraków 2009.

Popiel M., 2001, *O monumentalności słów kilka* <http://dekaliteracka.pl/?id=3271>

Żórawski J., *O budowie formy architektonicznej*, Arkady, Warszawa 1973.